

Szabó Dorottya¹

EGY MEGBOMLÓBAN LÉVŐ TÁRSADALMI SZERZŐDÉS MARGÓJÁRA

*„Azok az – ázsiai, afrikai és latin-amerikai – országok, amelyek eddig szépen profitáltak a fellendülésből, lassan elkezdhetnek azon gondolkodni, mi is lesz velük ezután. A tehetős Nyugat legtöbb országában a lassuló növekedés persze már rég nem számít újdonságnak, mégis nagyon aggasztó, mert egyre jobban **megbontja a korábbi társadalmi szerződést**. Úgy tűnik, visszatérnek a Dickens korabeli nehéz idők, amikor a vagyonosok szembekerülnek az egyre elszigeteltebb nincstelennel.”* – olvasható Abhijit V. Banerjee és Esther Duflo közös, 2019-ben megjelent könyvének első oldalain (Banerjee & Duflo, 2021, pp. 13., saját kiemelés)[1]. A szerzőpáros a „*korábbi társadalmi szerződés*” alatt minden bizonnyal John Rawls, tágabb értelemben pedig a neokonzervatívok szerződéselméletét érti, miszerint a társadalmi, illetve vagyoni kiemelkedés mindaddig legitimált, míg abból a társadalom legrosszabb helyzetben lévő, legrosszabb kilátásokkal rendelkező csoportja is profitál. Judy Garland az *Óz, a csodák csodája* című filmből

Fontos kiemelni, hogy Rawls nem egyszerűen Vilfredo Pareto hatékonyság- elvét bújta új, 20. század végi köntösbe, hanem meghaladva azt, a hatékonyságot az igazságosság szempontjával egészítette ki. Nem csupán az a fontos, hogy egyesek gazdagodása ne járjon mások vesztésével, hanem az is, hogy ez a gazdagodás a legszegényebbeket is jobb helyzetbe hozza. Sőt, amit Rawls csinál, az több puszta kiegészítésnél, a két szempont összhangja mellett érvel: *„Mindamellett észre kell vennünk, hogy a társadalmi különbségek elve[2] nem mond ellent a hatékonyságnak. Amikor ugyanis az első hiánytalanul teljesül, valójában nem tudnánk kedvezőbbé tenni valamely reprezentatív személy helyzetét anélkül, hogy ne rontanánk annak a másik, legkevésbé előnyös helyzetű reprezentatív személynek a várakozásait, akinek kilátásain a lehető legnagyobb mértékben javítani akarunk. Az igazságosság tehát meghatározása szerint összhangban van a hatékonysággal, legalábbis amikor a két elv kifogástalanul teljesül.”*(Rawls, 1997, pp. 108)[3].

Banerjee és Duflo tehát egyszerre kérdőjelezi meg egyrészt azt, hogy manapság a gazdagok gazdagodása együtt jár-e a legrosszabb helyzetűek várakozásainak

¹ Egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem
DOI: 10.14267/RETP2022.01.21

javulásával, másrészt pedig azt, hogy egybeesik-e a mai gazdaságpolitikai gyakorlatokban az igazságosság a hatékonysággal. A neokonzervatív fordulat a 20. század végén és a 21. század elején mondhatni, eleget tett ígéretének. A Világbank adatai szerint 1980 és 2010 között az 1,90 amerikai dolláros szegénységi küszöb alatt élők teljes populációhoz viszonyított aránya 42,7%-ról 16%-ra esett 2011-es vásárlóerő-paritáson mért árfolyamok mellett[4]. Az abszolút szegénység ilyen ütemű felszámolása legitímálta az eközben óriásira nőtt vagyoni egyenlőtlenségeket, azonban mára egyre hevesebben szólalnak fel az ezen egyenlőtlenségeket megkérdőjelező hangok, és egyre több szempontból vált égetővé a probléma kezelése az elmúlt években. Az egyenlőtlenségek problémája mára az ideológiai csatározásokon túl mutat, az igazságosság szempontjával együtt a hatékonyságát is veszélyezteti, és kikezdi a politikai és társadalmi stabilitást a legfejlettebbnek gondolt területeken is.[5]

A probléma tehát nem csak filozófiai, vagy szociológiai probléma, hanem a közgazdászok problémája is. Ez nem azért van, mert elfogadhatónak tartom a sokszor olyan népszerű véleményt, miszerint a közgazdaságtannak csupán a hatékonysággal kell foglalkoznia, az igazságosságot hagyjuk a filozófusokra, avagy a demokratikus folyamatokra. A probléma azért tartozik a közgazdászokra is, mert igazságosság és hatékonyság nem elválasztható fogalmak, ezek nem egy-egy elkülönült diszciplína fókuszai. A közgazdászoknak mindig is kiemelt felelősségük volt és lesz abban, hogy összhangot teremtsen a két fogalom között, jelenleg pedig ezen összhang újradefiniálása van napirenden, amit a gazdaságpolitikai elemzések és kutatások szakmán belüli előtérbe kerülése is jelez. Erre mutat rá legújabb könyvében Dani Rodrik is (2020)[6], aki a közgazdaságtan megtisztulásáért kiált a maga közgazdász-nyelvén. Érvelése szerint a modelljeinknek egymást kiegészítve kell szolgálnia egy működőképes gazdaságpolitikai programot, túlmutatva az ideológiai harcokon.

Az említett gazdaságpolitikai útkeresést mi sem támasztja alá jobban, mint például a G20 által a napokban elfogadott, társaságokra kivetendő 15%-os globális minimumadó. Ez a gazdaságpolitikai lépés nem csupán azon gazdag országok érdekeit szolgálja, melyek ettől fogva határaikon belül tarthatják nemzetük offshore cégeinek adójának egy részét, hanem megváltoztatja a fejlődő országok felzárkózási pályáját is. Egy másik fontos példa az útkeresésre a napokban elhalt gazdagadó terve az Amerikai Egyesült Államokban. A demokraták javaslata szerint a 23,8%-os, tőkejövedelemre kivetett adó azokat érintette volna akik több, mint 1 milliárd dollár értékű pénzügyi eszközzel, vagy több, mint 100 millió dollár bruttó jövedelemmel rendelkeznek három egymást követő évben. Ezek alapján nem tévedhetünk nagyot, ha azt gondoljuk, valóban csak a piszkosul gazdag embereket érintette volna a kivetett adó. A javaslat elbukását sokan úgy értékelik a sajtóban, mint egy újabb bizonyítékot arra, hogy sosem fog sikerülni a gazdagok

megadóztatása, aminek technikai, gazdasági, és erkölcsi okai is vannak egyaránt. Ha a kifogások mindegyikével nem is értek egyet, azonban maga a tény, hogy az USA nem képes adó formájában kezelni az egyenlőtlenség problémáját, valóban tanulságos példának bizonyul. Mariana Mazzucato legújabb könyvében (2020)[7] a „predisztribúció” fontossága mellett érvel, ami egy sokkal hatékonyabb gazdaságpolitikai fókusz lehet annál, minthogy újra és újra lefolytatjuk a gazdagadó körüli vitáinkat, amik egyelőre parttalanok bizonyulnak. A „predisztribúció” értelmében olyan gazdaság-, foglalkoztatás- és iparpolitika szükséges, amely önmagában, mindenfajta redisztribúciós kérdéstől függetlenül a jövedelmek és a különböző javaknak egy igazságosabb – és ezzel együtt hatékonyabb – elosztását biztosítja.

A társadalmi szerződésünk újradefiniálása tehát közös feladatunk, és nem korlátozhatjuk a kérdést egy-egy diszciplínára, nem is fragmentálhatjuk a problémát, nem engedhetjük meg magunknak azt a szakmai pökhendiséget, hogy egyedül, a diszciplínák párbeszéde nélkül akarjuk megoldani a problémát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Banerjee, A. V. & Duflo, E., 2020: *Jó közgazdaságtan a nehéz időkre*, Budapest, HVG Könyvek
- [2] A társadalmi különbségek elve Rawls igazságosságelméletének azon eleme, amely mindaddig megengedi a vagyoni egyenlőtlenségeket, amíg a legjobban helyzetűek gazdagodása a legrosszabb helyzetűek prosperálásával is együtt jár.
- [3] Rawls, John, 1997: *Az igazságosság elmélete*, Budapest, Osiris könyvtár
- [4] Forrás: Világbank, 2021, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY>
- [5] A napokban egy számomra nagyon érdekes beszélgetéshez volt szerencsém egy nemrégiben Svédországból Magyarországra költözött hölgygel. Mikor meglepettségemet nem álcázva feltettem neki a kérdést, hogy ugyan miért hagyott el egy skandináv országot egy közép-kelet-európaiért cserébe, azt válaszolta, hogy itt nagyobb biztonságban érzi magát, mert Svédországban az emberek megbolondultak. Amikor ennek okait akartam firtatni, csupán az egékbe szökő olajárakat nevezte meg a hölgy. Ugyanakkor elmondása szerint Dániát, Norvégiát vagy Finnországot könnyű szívvel ajánlja. Érdekes véletlen, hogy a FRED adatai szerint a GINI-index ezen három országban 2003 óta mérsékelten, vagy alig nőtt, míg Svédországban egy folyamatos növekedésnek köszönhetően közel 5%-pontot nőtt az index értéke.
- [6] Rodrik, Dani (2020): *A közgazdaságtan menő*, Budapest, Napvilág Kiadó
- [7] Mazzucato, M. (2021): *Mission economy: A moonshot guide to changing capitalism*, New York, HarperBusiness